

Lammaste poegimisabi ja poegimisjärgsed probleemid

Liilia Tali
loomaarst, lambakasvataja

Poegimisperioodi edu või ebaedu on seotud kogu aasta pidamis- ja söötmistingimustega.

- Lamba tiinus kestab 143-155 päeva, kitsel 145-157 päeva.
- Kümnenda nädalani kasvab põhiliselt platsenta, loode suureneb sel ajal vähe. Korralik söötmine on eriti tähtis paarituse ajal ja tiinuse esimesel poolel
- Kui uted on paarituse ajal kehvast toitumisest
Ei viljastu
Platsenta on väike, nõrgad talled, tallede suremus kõrge
Abordid
- Parim kehakonditsioon paarituses olevale utele on 3 kuni 3,5
Ülesöötmisega kaasnevad rasked poegimised ja emaka väljalangemine

Poegimisabiks läheb tarvis

- 200 ml saneesüstal koos pehme painduva voolikuga
- Poegimisabinöörid, silmus
- Lubrikant
- Kilekindad
- Kraadiklaas
- Sprei või sissekastmisanum naba puhastamiseks
- Glükoos (20% lahus)
- E-vitamiin seleeniga
- Külmutatud kolostrum varuks, lamba oma ideaalne, kitse oma on hea, lehma oma sobib ka

(HÄDA KORRAL OLGU VÕI TEISE LIIGI KOLOSTRUM, HEA KUI ON KOLOSTRUM!)

Poegimine algab

Udar ja häbe tursuvad, piima teke, vaagnasidemete lõtvumine, kõhusein vajub madalamale, läbipaistva tihke lima nire häbemest

1. Esimene etapp – avanemisjärk - 3-6 tundi

“Ärevamad“ perioodid ca 15 minutiliste intervallidega

Kontraktsioonid kestavad 15-30 sek. Kokkutõmmete intervallid lühenevad tavaliselt 2-3 minutini. See langeb kokku loote asendimuutustega esijäsemete väljutamisel.

Esimese staadiumi lõpuks on emakakael maksimaalselt laienenud.

2. Teine etapp – loote (loodete) väljutamine – 1 tund

Häbemest ilmub nähtavale lootekest - allantokoorion.

3. Kolmas etapp – lootekestade väljutamine – 2-3 tundi (max 6 tundi)

Allantokoorioni rebenemine koos väljavoolava looteveega näitab, et on alanud **väljutamisperiood.**

Talle jaoks on väljutamise hetk kõige raskem

- Kopsud alustavad tööd, platsenta gaasivahetus katkeb
- Neerud peavad olema valmis asuma platsenta asemel kõige tähtsamaks elundiks vedelike ja elektrolüütide tasakaalu reguleerimisel
- Väliskeskkonda sattudes peab tall hakkama tootma tohutul hulgal soojust ainult oma kehavarude arvel
- Steriilselt emakast infektsioonide keskele
- Kolostrumi saades peab käivituma sooleseede

- **ET KÕIGE SELLEGA TOIME TULLA, KULUTAB TALL VÄGA PALJU ENERGIAT**

NB! TOIT JA SOOJUS

Põhilised probleemid

Suured talled – Liiga suur sünnikaal – absoluutne ja suhteline (lihätõud, üksiktalled)

– Kaasasündinud väärarengud

Väärasendid – Jäsemete või pea väärühid

- Väärseisud

- Väärasetused

- Sünnitusteedes on korraka kaks talle

Surnud loode või abort (emakakaela mitteavanemine – *ringwomb*)

NB! 80-90% tallede hukkumisest tiinuse keskpaigast kuni võõrutamiseni toimub tiinuse viimasel nädalal ja talle esimesel elunädalal.

Kindlasti on vaja aidata, kui

- Ilmub ainult pea
- Lootekott on katki, „veed on ära tulnud“ ja poole tunni jooksul pole toimunud mingit muutust
- Väljutamisperioodi kogupikkus ületab 90 minutit
- Näha on saba või ainult üks jalg

Väärasendite korrigeerimine

- Väärasendid tekivad loote liigutuste ja emaka tiinusaegsete kokkutõmmete koosmõjul.
- Üheks väärasendite põhjuseks ruumipuudus – kolmikud ja suured looted.
- Mõjub ka uttede stress ja halb kohtlemine tiinuse ajal.

10% talledest on sünnitusteedes tagumine pool ees

Poegimisabi

- Tee kindlaks, millised jäsemed on sünnitusteedes (liigesed erinevad, tallapinna asend, erinevad talled)
- Ära hakka talle välja tõmbama, kui jäsemed on vales asendis, korrigeeri kõigepealt jäsemete asend, muidu võid vigastada emakat või talle
- Paiguta tall nii, et tema väikseim diameeter oleks sünnitusteede kitsaimas kohas
- Jälgi hügieeninõudeid
- Kõiki väärasendeid on lihtsam parandada, kui lükkad talle ettevaatlikult tagasi emakasse – seal on rohkem ruumi!
- Kui tahad kontrollida, kas tall sünnitusteedes on elus, pane näpp talle suhu, ta vastab imemisega

Poegimisabi

- Võimaluse korral pane keegi teine utte kinni hoidma - see vähendab riski, et utt saab rabeledes vigastada või teed ise liiga järske liigutusi
- Kanna kilekindaid, eelkõige enda kaitseks (enzootilised abordid, Q-palavik jms)
- Kasuta lubrikanti (libestit), eemalda käekell ja sõrmused, et mitte utte vigastada
- Tee ute seisund kindlaks ja kui loode on elus ja õiges asendis, võid jätta looma veel pooleks tunniks ise ponnistama. Kui püüad aidata liiga varakult – sünnitusteed pole veel piisavalt avanenud – valmistad utele suurt valu ja ta võib rebendite tõttu surra.
- Ära seo ute jalgu kinni, tarbetu stress ja valu
- Kui asetad ute esijalad kõrgemale, et loote väljutamist kergendada, tee seda lühikest aega, et ei tekiks hingamisraskusi

KUI PÖEGIMISABI ALGUSEST ON MÖÖDAS 10-15 MINUTIT JA MUUTUST POLE, OLED JÄNNIS..SEL JUHUL - KUI SA POLE VÄGA KOGENUD JA EI TEÄ JUST VÄGA TÄPSELT, MIDA TEHA – KUTSU PAREM LOOMAARST.

Kuidas ära hoida võimalikke probleeme

- PUHASTA VASTSÜNDINU SUU
- KUIVATA TALL, KUI POEGIMINE TOIMUB VÄGA KÜLMAS LAUDAS VÕI UTT EI LAKU TALLE ISE KUIVAKS
- LÜHENDA VAJADUSEL TÖMBILT NABANÖÖRI, ET SEE POLEKS PIKEM KUI 6cm, PIGISTA SELLEST VERI VÄLJA JA MÄÄRI JOODIGA
- VEENDU, ET TALL SAAB TERNESPIIMA
- PAIGUTA UTT KOOS TEMA TALLEDEGA ESIMESTEL PÄEVADEL ERALDI VÄIKESESSE AEDIKUSSE, ET TUGEVDADA NENDEVAHELIST SIDET
- VÕIMALUSEL POEGIMISAJAL UTTEDE JUURES 24 -TUNNINE VALVE
- VÄIKESED GRUPID
- VÕIMALUSEL POEGIMINE LAUDAS – VÄLJAS OHUKS LINNUD JA REBASED
- ÜLEVAADE JA DOKUMENTEERIMINE

Põhitähelepanu

- Kõik kolmikud
- Kõhna ute kaksikud
- Noore ute kaksikud
- Sündides nõrgad talled
- Enneaegsed

NB! Vastsündinu peab üritama poole tunni jooksul püsti tõusta ja imeda.

PEAB seisma ja imema 2 tunni jooksul

Kõige sagedasem tallede surma põhjus on nälg koos alajahtumisega

- Nälja tõttu alajahtumise all kannatavad on nõrgemad kui muudel põhjustel alajahtunud. Näljastel on kaks probleemi: **jahtumine ja madal veresuhkru tase**. Kui me ei vii veresuhkru taset enne ülessoojendamist normi, sureb tall ainevahetuse hoogustumise tõttu kuna kogu varusuhkur on vaja kasutusel võtta. Aju jääb glükoosita, järgneb kiire surm.
- Kasuta sondi, ära sööda nõrku tallesid pudeliga, see võib põhjustada kopuspõletikku. Nõrgad talled ei suuda korralikult juua, piimatilgad satuvad hingetorru ja põhjustavad põletiku. Tavaliselt leitakse sellised talled surnuna. Äsja haigestunud võib proovida intensiivset antibiootikumiravi, aga enamasti ei õnnestu selliseid tallesid päästa.

NB! Puhas allapanu piisavas koguses, et vältida talle nakatumist naba kaudu.

Otsustamisel aitab kraadimine

- **Talle normaalne kehatemperatuur on 39-40 kraadi**
- **Mõõdukas alajahtumine – kehatemperatuur 37- 39 kraadi**
 1. kuivata põhjalikult
 2. Veendu, et tall sai kolostrumi
 3. Lase tagasi ema juurde
 4. Jälgi
- **Keskmine alajahtumine – kt alla 37 kraadi, noorem kui 5 tundi**
 1. Kuivata põhjalikult
 2. Soojenda 37-ni
 3. Anna kolostrumi 50 ml kehakaalu kilogrammi kohta
 4. Soojenda 39-ni
 5. Tagasi ute juurde
 6. Jälgi ka tee kindlaks, kas utel on piisavalt piima

Otsustamisel aitab kraadimine

- **Keskmine alajahtumine – alla 37 kraadi ja vanem kui 5 tundi**
 1. Süsti intraperitoneaalselt 20% glükoosilahust 10 ml kehakaalu kg kohta (suu kaudu anda ei tohi – tall ei omasta)
 2. Kuivata põhjalikult
 3. Soojenda 37-ni
 4. Anna kolostrumit
 5. Soojenda 39-ni
 6. Tagasi ute juurde
 7. Jälgi ja kontrolli, kas utel on piima, tegu on haiguse või nõrga emainstinktiga
- **Tall peab saama esimese kahe elupäeva jooksul ternest 200 ml/kg**
- **Lisasöödana ternes 2-3 päeva, selle omastatavus langeb 36 tunni jooksul**
- **Tugevaim tall jäetakse ema alla, nõrgemad lisanõuetmisele**
- **Pärast kolmandat elunädalat võib süüa anda 2X päevas**
- **Orvud võib võõrutada juba kuuselt, kui on asemele anda korralik sööt**

Lakkumine on väga vajalik

- Utt kuivatab ja masseerib talle lakkudes
- Uttesid tõmbab talle ligi lootevedelike lõhn
- Poegimise esimeses faasis on utele atraktiivsed kõik talled, hiljem ainult enda oma
- Lakkumine tutvustab utele tema talle lootevedeliku lõhna ja kutsub esile erinevaid vastureaktsioone talle poolt – hääl ja liigutused, see aitab kaasa ute ja talle omavahelisele “tutvumisele”. Stimuleerib ute huvi talle vastu ja võimaldab juurdepääsu udarale.

Ära tee!

- Ära tee järske muutusi tiinete uttede söötmisel (tiinustokseemia jms)
- Ära toida uttesid kehva söödaga
- Ära häiri uttesid hilises tiinuse järgus või poegimise ajal
- Ära lase näljasel tallel tühja udarat imeda (mastiit)
- Ära toida nõrka talle pudelist
- Ära kastreeri tallesid kummirõngaga varem kui 12 tundi peale sünni, vähendad talle isu ja seega kolostrumi tarbimist
- Ära jäta tähelepanuta näljaseid tallesid, nad võivad maha jahtuda
- Ära hoia tallesid märjal allapanul või porisel karjamaal
- ÄRA LANGE PASSIIVSESSE PESSIMISMI!

Emaka väljalangemine

Poegimise ajal või kohe peale poegimist

- Tegutse kohe, turses emakas ei mahu tagasi!
- Abiks on, kui asetad ute tagajalad kõrgemale
- Puhasta emakas vee ja mitteärritava desolahusega
- Eemalda platsenta, kui see on veel emaka seina küljes
- Libesta emakas
- Topi ettevaatlikult tagasi, õrnalt ja ühtlaselt KOGU emakat sisse surudes
- Häbemele tuleb teha õmblus nagu tupe väljalangemisel
- Süsti utele antibiootikumi
- Praagi utt peale tallede võõrutamist karjast, et ei peaks järgmisel aastal sama toimingut uuesti ette võtma
- Kui tundub, et emakas ei lähe esimese 5-10 minutiga kergesti tagasi, kutsu arst – ära mingil juhul kasuta jõudu, vigastad utte eluohtlikult!

Pärast rasket poegimist:

- Eralda
- Kontrolli verejooksu, st rebendeid
- Jälgi, kas päramised tulevad ära
- Jälgi, et utt sööks-jooks
- Jälgi, et talled saaksid söönuks
- Kontrolli udarapõletiku suhtes
- Manusta antibiootikumi (konsulteeri loomaarstiga)
- Manusta valuvaigistit (konsulteeri loomaarstiga)
- Jälgi looma nädala jooksul
- Konsulteeri loomaarstiga

Adopteerimisnupid

- **Poegimise ajal**

Ära lase utel jalule tõusta

Hõõru võõras tall poegimisvedelikuga kokku, eriti pea ja sabaalune

Seo talle esijalad õrnalt kokku, et ta „koperdaks nagu vastsündinu“ ega jookseks mööda aedikut ringi

Pane oma ja võõras tall ute nina alla ja lase ta lahti

Jälgi eemalt, ära sekku

Tunni aja pärast seo talle jalad lahti

Pane perekond eraldi väikesesse aeda

Adopteerimisnupid

- **Peale poegimist**

Pane oma ja võõras tall plastikust kasti

Määri neile peale platsenta ja poegimisvedelikud

Lase tund aega „seguneda“

Lõika platsenta tükkideks ja seo talledele kaela

Pane kast ute juurde, aga ära lase tallesid lahti

Lase talled poole tunni pärast lahti

Jälgi

NB! Kui paigutad mõne talle utest eraldi (pikemaks ajaks soojendusboksi vms), pane eraldi ka tema terved õed-vennad ja pane nad hiljem koos ute juurde tagasi, et vältida tõrjumist